

Державна архівна служба України

Архіви України

Науково-практичний журнал
видається з 1947 р.

№ 4 (321), 2019
жовтень – грудень

Київ, 2019

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Тетяна БАРАНОВА (головний редактор),
Анджей БЕРНАТ (Республіка Польща), Ігор БОНДАРЧУК,
Валерій ВАСИЛЬСВ, Тетяна ЄМЕЛЬЯНОВА, Іван КІСІЛЬ,
Рамоюс КРАУЯЛІС (Литовська Республіка), Наталія МАКОВСЬКА,
Ольга МУЗИЧУК, Костянтин НОВОХАТСЬКИЙ, Георгій ПАПАКІН,
Валентина ПІСКУН, Руслан ПИРІГ, Юлія ПРИЛЕПШЕВА,
Світлана СЕЛЬЧЕНКОВА, Ярослав ФЕДОРУК,
Тарас ЧУХЛІБ, Микола ЩЕРБАК

Редакція не завжди поділяє точку зору авторів публікацій
та не несе відповідальності
за достовірність наведених ними даних

“Архіви України” on-line:

<http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/>

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Au/index.html

“Архіви України”, № 4, 2019. Науково-практичний журнал.
Видається з 1947 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ 23646-13486 ПР від 17.12.2018 р.

Журнал “Архіви України” включений до Переліку
наукових фахових видань України
(наказ Міністерства освіти і науки України № 793 від 4 липня 2014 р.)

З М І С Т

Статті та повідомлення

<i>Бездрабко В. В.</i> Теоретичні засади експертизи цінності документів: традиції і сучасні тренди (із зарубіжного досвіду)	7
<i>Войцехівська І. Н., Палієнко М. Г.</i> Архівознавча школа Київського університету: традиції та перспективи розвитку	42
<i>Касян Л. Г.</i> Аудіовізуальні документи, присвячені Остапу Вишні, як носії-репрезентанти культурної пам'яті	61

Огляди джерел та документальні нариси

<i>Городиська К. С.</i> Національна заслужена академічна капела України «ДУМКА» за документами ЦДАМЛМ України (до 100-річчя від дня заснування)	72
<i>Гула В. Д.</i> Бунд і сіонізм: початок протистояння (1895–1903 рр.)	82
<i>Індіченко Г. В.</i> Участь учених АН УРСР у міжнародних наукових заходах (1961–1965): історико-джерелознавчий аспект	90
<i>Коваленко Р. Я.</i> Київський військовий округ у мобілізаційних планах Російської імперії напередодні Першої світової війни	106
<i>Когут А. А.</i> Депортаційна операція «Захід» у жовтні 1947 р. (за документами Галузевого державного архіву Служби безпеки України)	118
<i>Нецька Л. М.</i> Надходження документів штабу антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей за 2014–2018 рр. до Галузевого державного архіву Міністерства оборони України	129
<i>Резнік І. С.</i> Поліна Самійленко – корифей українського театру. До 130-річчя від дня народження (за документами ЦДАМЛМ України)	138
<i>Юзбашева Н. Л.</i> Документи особового фонду Л. В. Писаржевського як джерело для вивчення життя і діяльності видатного вченого-хіміка	158

Особистості

<i>Франко О. О., Франко А. Д.</i> Видатний український історик-архівіст, джерелознавець, археограф І. Л. Бутич (до 100-річчя від дня народження)	168
<i>Павлова О. Ф.</i> «Я власну вічність бачу без облуди...» (до 90-річчя від дня народження Д. В. Павличка)	187
Добірка фотодокументів про життя і творчість Д. В. Павличка. Упорядник – Л. В. Любарська	197

Публікація архівних документів

<i>Кіржасєв С. М.</i> Невідомі листи М. С. Грушевського та Ф. К. Вовка до В. І. Вернадського (1915–1916 рр.)	206
<i>Хоменко В. О.</i> Лист невідомого автора про українські політичні сили в еміграції у 1920-ті роки	217
<i>Шаповал А. І.</i> Листи В. М. Перетца до В. М. Гнатюка (1902–1925 рр.)	227

Ювілеї

<i>Калакура Я. С.</i> Шлях до архівознавства (до ювілею професора М. Г. Щербака)	246
<i>Павленко С. Ф., Коломісць Н. А.</i> Історик із душею поета: Миколі Григоровичу Щербаку – 70!	250
<i>Бандура М. В.</i> Микола Григорович Щербак – талановитий вчений, Людина і Вчитель (до 70-річчя від дня народження)	255
<i>Алксєєнко А. О., Балишев М. А.</i> Центральному державному науково-технічному архіву України – 50 років	258

Архівна хроніка

Виставки, презентації, конференції, зустрічі... ..	268
--	-----

CONTENTS

Articles and Notices

- Bezdrabko V. V.* The Theoretical Principles of the Appraisal of Documents: Traditions and Modern Trends (Foreign Experience) 7
- Voitsekhivska I. N., Paliienko M. H.* Archival Study School of Kyiv University: Traditions and Prospects of Development 42
- Kasyan L. H.* Audio and Visual Documents, Dedicated to Ostap Vyshnya, as a Cultural Memory Representatives 61

Sources Reviews and Documentary Essays

- Horodyska K. S.* The National Honored Academic Chapel of Ukraine «DUMKA» (to the 100th Anniversary) 72
- Hula V. D.* Bund and Zionizm: th Beginning of Confrontation (1895–1903) 82
- Indychenko H. V.* The Participation of Scientists of the Academy of Sciences of Ukrainian SSR in International Scientific Events (1961–1965): Historical and Source Aspect 90
- Kovalenko R. Ya.* Kyiv Military District in Mobilization Plans of the Russian Empire on the Eve of World War I 106
- Kogut A. A.* The Deportation Operation «West» in October 1947 (According to the Documents of the Branch State Archives of the Security Service of Ukraine) 118
- Netska L. M.* The Branch State Archives of the Ministry of Defense of Ukraine Receipt of Documents of the Headquarters of the Anti-terrorist Operation in the Donetsk and Luhansk Regions for 2014–2018 129
- Reznik I. S.* Polina Samiylenko – the Coryphaeus of the Ukrainian Theater. To the 130th Anniversary of the Date of Birth (on the Documents of the Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine) 138
- Yuzbasheva N. L.* The Documents of the Personal Fond of L. V. Pysarzhevsky as the Source of Study of Life and Activity of the Prominent Scientist-Chemist 158

Personalities

<i>Franko O. O., Franko A. D.</i> The Eminent Ukrainian Historian-Archivist, Source Expert and Archeographer I. L. Butych (to the 100 th Anniversary of the Birth)	168
<i>Pavlova O. F.</i> «I See my Eternity without a Mistake ...» (to the 90 th Anniversary of the Birth of D. V. Pavlychko)	187
The Collection of Photo Documents on the Life and Activity of D. V. Pavlychko. Compiler – L. V. Lyubarska	197

Publication of Archival Records

<i>Kirzhaev S.M.</i> The Unknown Letters of M. S. Hrushevsky and F. K. Vovk to the V. I. Vernadsky (1915–1916)	206
<i>Khomenko V. O.</i> The Letter of Unknown Author about Ukrainian Political Forces in Emigration in 1920's	217
<i>Shapoval A. I.</i> V. M. Peretts's Letters to V. M. Hnatyuk of 1902–1925	227

Anniversaries

<i>Kalakura Ya. S.</i> The Way to Archival Studies (to the Anniversary of Professor M. G. Shcherbak)	246
<i>Pavlenko S. F., Kolomiets N. A.</i> Historian with the Soul of the Poet: Mykola Shcherbak is 70!	250
<i>Bandura M. V.</i> Mykola Shcherbak – Talented Scientist, Human and Teacher (to the 70 th Birthday)	255
<i>Alekseyenko A. A., Balyshch M. A.</i> The Central State Scientific and Technical Archives of Ukraine Celebrates 50 Years of Activity	258

Archive Chronicle

Exhibitions, presentations, conferences, meetings...	268
--	-----

О. О. ФРАНКО, А. Д. ФРАНКО*

**ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК-АРХІВІСТ,
ДЖЕРЕЛОЗНАВЕЦЬ, АРХЕОГРАФ І. Л. БУТИЧ
(до 100-річчя від дня народження)**

Упродовж чверті століття, у 1945–1946 рр. та в 1948–1971 рр., уроженець с. Усівки (нині – Пирятинського р-ну Полтавської обл.), випускник Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1945) Іван Лукич Бутич (1919–2007) працював в Архівному управлінні при вітчизняній Раді Міністрів (до квітня 1960 р. перебувало у системі Народного комісаріату внутрішніх справ УРСР), де керував публікаторською справою (науково-видавничим відділом) (1954–1971) та був у 1958–1965 рр. відповідальним редактором його «відомчого» вісника – «Науково-інформаційного бюлетеня Архівного управління МВС УРСР» (де раніше, у 1950–1957 рр., був відповідальним секретарем, заступником відповідального редактора), який він реорганізував у справжній, новітній історичний журнал «Архіви України» (відповідальний редактор у 1965–1971 рр.). Тривалий час (1957–1972) Іван Бутич входив до складу редколегії «Українського історичного журналу» («УІЖ»).

В Архівному управлінні Іван Бутич очолював не лише публікаторський відділ, а й був також начальником науково-видавничого відділу Центрального державного історичного архіву УРСР у Києві (далі – ЦДІА у Києві) (з 1952 р.). Відомий організатор вітчизняної архівної справи, історик-архівіст Семен Пількевич (1897–1975), який упродовж понад двох десятиліть був керівником Архівного управління (1948–

* *Франко Оксана Омелянівна* – докторка історичних наук, професорка кафедри етнології історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, дійсна членкиня Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка (м. Львів);

Франко Андрій Дмитрович – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу франкознавства Інституту Івана Франка НАН України (м. Львів), член Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка (м. Львів).

1969), цілковито і беззастережно довіряв Іванові Бутичу, якому вдалося встановити тісні науково-організаційні партнерські стосунки зі ЦДІА у Львові та обласними архівами України. Він залучив до активної співпраці колишніх репресованих діячів національно-визвольного руху, культури, митців-«шістдесятників».

Я (співавтор нарису Оксана Франко) познайомилася з Іваном Бутичем у 1968 р. у Києві, коли була працевлаштована на роботу до складу наукових співробітників публікаторського відділу столичного ЦДІА. На той час я вже мала значний досвід архівної праці у Львові та Ленінграді (нині – м. Санкт-Петербург, РФ). Архівне управління і майже всі архівні установи (крім київського обласного і міського архівів) розташовувалися тоді в одному приміщенні на території «Софії Київської» – у будинку колишньої бурси.

Архіви, як правило, знаходилися у церковних, монастирських холодних, непристосованих для зберігання фондів приміщеннях. Умови низькооплачуваної, специфічної джерелознавчої праці були доволі складними, дуже неупорядкованими. Але і на таку незavidну роботу було нелегко влаштуватися тим проскрибованим «претендентам», які хоч і були офіційно «реабілітовані» чинною владою, але їх ніде не приписували і не надавали їм певного, усталеного місця праці. Принагідно варто добрим словом згадати директорку Львівського обласного державного архіву (нині – Державного архіву Львівської області) Галину Сизоненко (1919–?), яка щиро, з материнським співчуттям допомагала таким людям, «упослідженим» зухвалою, несправедливою, жорстокою тоталітарною владою. Зазначимо, що у вітчизняних архівах у різні роки працювали такі раніше репресовані, знакові вчені, письменники, митці, дисиденти та суспільно-громадські діячі як Ярослав Дашкевич, Лідія Коць-Григорчук, подружжя Калинців (Ігор та Ірина), Василь Стус, Микола Матусевич, Мирослав Маринович, Василь Шкляр та багато інших відомих осіб. До речі, саме за активного сприяння вченого-патріота Івана Бутича у ЦДІА у Києві було працевлаштовано Василя Кука та Василя Стуса. Кінець 60-х років ХХ ст., що ознаменував собою закінчення «хрущовської відлиги», став початком репресій.

До відділу публікації ЦДІА у Києві входили лише 3 співробітники, але джерелознавчо-видавнича робота «кипіла». Це були: архівістка, документознавчиня Марія Бутич (із Лозинських, родом із Самбора Львівської обл., дружина Івана Бутича, 1930–2013), Іван Глизь (народ. у 1936 р., історик, архівіст, археограф, доцент кафедри історії України Київського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова (з липня 1990 р.), кандидат історичних наук (з 1983 р.) і співавторка цього нарису – Оксана Франко (народ. у 1939 р., історикиня, архівістка, етнологиня, джерелознавчиня, докторка історичних наук (з 2000 р.), професорка кафедри етнології історичного

факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (з 2004 р.), дійсна членкиня НТШ).

До слова, на час знайомства Марії Лозинської з її майбутнім чоловіком Іваном Бутичем 1955 року у Львові на запроваджених згаданим вище Архівним управлінням місячних курсах підвищення кваліфікації наукових працівників державних установ України, вона працювала в Дрогобицькому обласному державному архіві. Згодом у надзвичайно ретельних, скрупульозних текстологічних звірках нам допомагали молоді архівісти (зокрема, історик, археограф, палеограф Віктор Страшко (1940–2013)) та фахові перекладачі, мовознавці Наталія Фаустова (Яковенко) (латинь) (народ. у 1942 р.; у 1967 р. закінчила класичне відділення факультету іноземних мов Львівського університету, нині – професорка Києво-Могилянської академії (з 1992 р.), завідувачка кафедри історії НаУКМА, докторка історичних наук (з 1994 р.)) і згаданий вже вище історик, археограф Василь Кук (1913–2007) (європейські мови), котрий також був «номінально реабілітований», але ми тоді навіть не здогадувалися, що з нами тривалий час співпрацював один із чільних національних провідників – генерал-хорунжий, Голова проводу Організації українських націоналістів революційної (ОУНР) на українських землях (1950–1954), Головний Командир Української повстанської армії (УПА) (1950–1954), Голова Генерального Секретаріату Української головної визвольної ради (УГВР) (1950–1954).

Видається доречним зауважити, що близькі знайомі, друзі Івана Бутича з душевним трепетом, елегійним пістетом, доброзичливою, щиросердною теплотою часто лаконічно, просто зверталися до нього: «Лукич». Переживши страхіття штучного, нищівного голоду 1933 р., війну, повоєнну розруху, репресії, Іван Лукич ясно «затямив» і чітко усвідомив важливу «житейську істину» в радянських екзистенційних умовах науково-видавничого «буття та виживання», що потрібно поспішати, позаяк знову може «циклічно» повернутися громадсько-політична та національно-культурологічна «реакція». Так і сталося. За всюдисущого керівництва Леоніда Брежнєва повернулися переслідування, було введено цензуру, почалися неправомірні арешти... Ми поспішали з виданням тритомника «Кирило-Мефодіївське братство» (пізніше в його титульному заголовку змінили первісне красномовне слово «братство» на синонімічне «нейтральне» найменування «товариство»). Кожного дня зранку до вечора ми готували цей солідний корпус документів, щоб встигнути видати його текст ще до заборон, зловісна тінь яких вже виразно насувалася на вітчизняний «небосхил» національно свідомого культурологічного середовища. Ми брали передруки додому, працювали ввечері і навіть уночі... У цьому тритомнику вперше так всеохоплююче і фундаментально, на автентичній базі документів, яскраво висвітлювалися постаті Тараса Шевченка, Миколи Костома-

рова, Пантелеймона Куліша, Дмитра Пильчикова, Опанаса Марковича та багатьох інших «братчиків», історичні імена більшості з яких ідеологічні «куратори» та культурологічні цензори тенденційно упродовж десятиліть забороняли навіть згадувати «всує».

До складу редакції Іван Бутич залучив ученого-шевченкознавця Євгена Шабліовського (1906–1983), який у 1954 р. повернувся із довготривалого заслання. Під «прицілом недремного, всевидячого ока» КДБ знаходився також іще один співробітник редколегії, член-кореспондент вітчизняної Академії наук (з 1969 р.), видатний історик Федір Шевченко (1914–1995), який зазнав переслідувань уже в «брежнєвські часи» (пониження на посаді, звільнення з роботи).

Майже всі документи тритомника були рукописними, а серед них – багато чорнових «матеріалів» (рукописи безпосередньо самих «братчиків», їхні листи, основні програмні документи), які доводилося копіювати «від руки». Далі кожен документ передруковувався і багато разів звірявся, відтак проводилася відповідна джерелознавча робота із заголовком, типологічною характеристикою документа (донесення, лист, оригінал, копія тощо). Науково «коректно» безліч разів встановлювалися точні дати, адекватні прізвища та ініціали відповідних історичних «персонажів». Ми (упорядники збірника) цілеспрямовано, з джерелознавчо-пошуковою метою опрацьовували документи в центральних архівах, відвідували місця заслання основних діячів таємного Товариства, ретельно працювали з особистими архівами Тараса Шевченка, Миколи Костомарова, Пантелеймона Куліша, Опанаса Марковича та інших кирило-мефодіївців. Варто зазначити, що ми присутньо дослідили джерельний фонд Петропавлівської фортеці, де перебували в ув'язненні деякі «братчики». Нам поталанило навіть розшукати їхні могили, наприклад, Миколи Костомарова у Петербурзі, Опанаса Марковича у Чернігові, Пантелеймона Куліша у Мотронівці на Чернігівщині. На жаль, учасники пошуково-дослідницької групи не знайшли могили Миколи Гулака на Кавказі. Ми науково-творчо послуговувалися дореволюційною і діаспорною літературою (переважно з бібліотеки Українського Вільного Університету (УВУ) у Празі, яка органічно «влилася» у фонди бібліотеки Архівного управління), щоб встановити різні дати, імена, події та інші важливі хронологічні, атрибуційні, фактологічні, автентичні нюанси, які виникали у процесі підготовки до публікації текстографічного корпусу документів і матеріалів.

Системні принципи роботи, увесь джерелознавчий «арсенал» методологічної праці були «запозичені» у творчій лабораторії наукової «робітні» Івана Бутича, який здійснював постійне, систематичне керівництво нашою археографічною працею. Була написана і затверджена велика своєрідна «методичка» «алгоритму» здійснення всіх послідовних етапів археографічної праці. У робочому процесі виконання щоден-

них завдань часто виникали якісь нагальні питання, які в оперативному «режимі» вирішувалися колегіально і доволі демократично. Наукову методологію і покрокові настанови та практичні принципи методики підготовки фахового, спеціалізованого, документознавчого видання Іван Бутич, у свою чергу, творчо перейняв у видатного українського історика, академіка АН УРСР (з 1958 р.), дійсного члена НТШ, професора Івана Крип'якевича (1886–1967) (сучасника Івана Франка і талановитого учня львівської історичної школи Михайла Грушевського, одного з провідних духовних, наукових учителів Івана Лукича), з яким він тісно співпрацював ще в 1950-і роки. У цьому контексті мовиться, зокрема, про багатючий Бутичевий джерелознавчо-археографічний досвід евристичного, камерального та едиційного співпрацювання (разом із головним упорядником Іваном Крип'якевичем) унікального збірника автентичних матеріалів «Документи Богдана Хмельницького. 1648–1657» (Київ, 1961)¹.

У медицині та юриспруденції споконвіку існували символічні, непорушні корпоративні, «цехові» принципи, зокрема: «не зашкодити» та «правда і тільки правда». Ми (упорядники, редактори зазначених вище і нижче збірників, якими «опікувався» визнаний у середовищі архівістів авторитетний джерелознавець Іван Бутич) солідарно, з великою самопосвятою, дуже цілеспрямовано працювали саме за такими основоположними едиційно-камеральними орієнтирами, археографічними дороговказами. І ось наша скрупульозна, ретельна, самовіддана щоденна праця нарешті увінчалася успіхом. «Крок за кроком» підготовлено до публікації три томи, які здали до видавництва «Наукова думка», до слова, за сприяння одного із впливових «кураторів» ЦДІА у Києві, директора Центрального державного архіву Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР (ЦДАЖР УРСР) (1965–1982), історика, відомого архівного начальника та «промотора» вирішення багатьох видавничо-організаційних питань Володимира Кузьменка (1926–2001).

Але «насувався» тривожний у псевдонаціональній політиці тоталітарної країни 1972-й рік. Починався новий цикл репресій проти української культури та її яскравих провідників. Вийшло друком велике оголошення-анонс про передплату, ціну та інші характерні «атрибути пренумерації». Цей документ у нашій родині (у приватному науковому архіві авторів цього нариса) зберігається донині. Однак марними були сподівання упорядників та редакторів збірника... З конфіденційних джерел ми отримали «благодатну звістку», що вже побачив світ перший том («сигнальний» примірник), однак незабаром його поліграфічний «контент» оперативно знищили. Текстологічно вже довершена праця була зачинена в сейфі і... вийшла у світ тільки в 1990 р. уже напередодні настання часів української суверенної влади². Щоправда, після заборони публікації цього джерелознавчого збірника (на початку

1970-х років) деякі документи все-таки вдалося пізніше надіслати до США, де їх оприлюднив знаний український історик і публіцист, організатор наукової праці у діаспорі (США, Канаді), згодом президент УВАН (з 1992 р.) Марко Антонович (онук Володимира Антоновича) (1916–2005).

«О. Ф. Кістяківський. Щоденник (1874–1885)» у 2-х томах. Ця «етапна» у нашій творчій біографії праця виявилася ще важчою до опублікування (особливо в атрибуційному сенсі вирішення проблеми ідентифікації персоналій), оскільки щоденники велися у записних книжечках, фігурувало дуже багато скорочень, автор часто ставив тільки ініціали для позначення «імен». «Щоденник» так само заборонили, його археографічно довершений текст був оприявнений, насамперед, завдяки науково-організаційним зусиллям історикині, археографині, архівознавчині, старшої упорядниці видання Валентини Шандри (народ. у 1952 р., нині (з 2001 р.) – докторки історичних наук, професорки) тільки через понад два десятиліття санкціонованого владою «забуття» – аж у 1994–1995 рр. у київському видавництві «Наукова думка» (відповідальний редактор і автор передмови І. Л. Бутич, упорядники: В. С. Шандра (ст. упоряд.), М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко)³.

Згуртований колектив редколегії та упорядників обох зазначених вище резонансних археографічних видань (ініціатором та провідним ідейно-текстологічним натхненником і «промотором» яких був Іван Бутич) під загальною назвою серії праць із 5-ти томів «Українське національне відродження в документах і мемуарах ХІХ століття» (252 друк. арк.) був у 1996 р. «номінований» (висунутий до змагального процесу) і почесно вийшов у фінал конкурсу на здобуття Державної премії України у царині науки і техніки⁴. Нашим головним конкурентом була п'ятитомна англійська версія енциклопедії українознавства «The Encyclopaedia of Ukraine» за редакцією (перші два томи) Володимира Кубійовича (1900–1985) і (останні три томи) Данила Гузара-Струка (1940–1999) (оприлюднена в Університеті м. Торонто у 1984–1993 рр. за активного сприяння української академічної діаспори). Однак премію надали «прикладникам»; гуманітарні науки чомусь не були тоді удостоєні високої нагороди. Щоправда, видання «О. Ф. Кістяківський. Щоденник (1874–1885)» у 2-х томах (Київ, 1994, 1995) і причетні до нього редактори (серед них почесно фігурує ім'я археографа Івана Бутича) та деякі упорядники отримали у 1998 р. високодостоїнну премію імені М. Грушевського НАН України.

Паралельно з виконанням інших невідкладних, важливих археографічних справ Іван Бутич із великим ентузіазмом взявся ще за підготовку багатотомного козакознавчого видання «Запорозька Січ. Документи та матеріали». Пригадую, я (О. Франко) тоді виконувала відповідальну роботу секретаря Вченої ради ЦДІА у Києві (1971–1974) і в нашому

приватному сімейному архіві збереглися раритетні протокольні документи про «затвердження» (схвалення до друку) цього непересічного видання, яке також побачило світ значно пізніше. Коли ж і його текст заборонили, згаданий вище співробітник, людина енциклопедичних, унікальних палеографічних знань Віктор Страшко дуже ретельно розклав усі документальні «папери» по томах і пізніше вже значно легше було готувати до друку автентичний корпус історичних матеріалів доби козаччини. І лише наприкінці ХХ ст. та в першій декаді ХХІ ст. у серії «Джерела з історії українського козацтва» за науково-редакційного сприяння Івана Бутича та інших упорядників врешті-решт побачили світ перші 5 томів багатотомного археографічного збірника під остаточною назвою «Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734–1775. Корпус документів» (Київ, 1998, т. 1; 2000, т. 2; 2003, т. 3; 2006, т. 4; 2008, т. 5)⁵, а також було оприлюднено практично однойменне науково-довідкове видання з історії України (Київ, 1994), де подано «опис справ 1713–1776 рр.»⁶.

Іван Лукич, що був неправомірно звільнений з роботи у тривожні часи переслідування українського духу у вітчизняному культурологічному просторі (на початку 1970-х років) (мовиться, зокрема, про справжній погром української історичної науки і взагалі про фронтальний наступ на національно свідому творчу інтелігенцію), глибоко перейнявся такою сумною подією в його науково-творчій біографії, позаяк історик вбачав в археографічній праці увесь сенс свого життя. Слава Богу, його вчасно «пригорнула» світла людина, академік вітчизняної Академії наук Петро Тронько (1915–2011), який пізніше видав (як голова редколегії) багатотомну «Історію міст і сіл Української РСР» (у 26 т.), очолював правління Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олесь Гончара (1996–2011) та під його керівництвом були відбудовані архітектурні перлини, зокрема, Успенський собор Печерської Лаври та інші церковні храми.

Отож, Іван Лукич розпочав і через два десятиліття успішно завершив «глобальний», фундаментальний науково-видавничий проект енциклопедичного характеру під назвою «Історія міст і сіл Української РСР» (у 26 т.), здійснивши, без перебільшення, колосальну, титанічну, універсальну джерелознавчо-пошукову, археографічну роботу (упродовж 1971–1991 рр. сумлінно, наполегливо працював над підготовкою до друку цієї багатотомної монументальної праці у Головній редакції (згодом видавництві) Української радянської енциклопедії (УРЕ) на посадах старшого наукового редактора, очільника редакційної групи, в. о. завідувача редакції «Історії...»). До цього «колективного» видання всі архівісти ЦДІА у Києві виявляли документи, хоч наші прізвища, на жаль, там не згадуються. Ми навіть їздили в Житомир, коли готувався

відповідний, «регіонально окреслений» том видання під керівництвом Івана Бутича. Улюбленою роботою видатного археографа, людини енциклопедичних знань було науково-автентичне, документознавче опрацювання універсалів українських гетьманів (Івана Мазепи, Богдана Хмельницького, Павла Полуботка та ін.). Учений був також беззаперечним фахівцем у царині палеографії.

У 1975 р. я (Оксана Франко) перейшла на іншу роботу, очоливши науковий архів в академічному Інституті археології у Києві, але постійно підтримувала тісні зв'язки з Бутичами. Іван Лукич дуже радів, що я тоді серйозно взялася за нелегку, але дуже перспективну (в академічному сенсі цього слова) наукову справу глибинного, джерельного опрацювання спадщини негласно заборонених цинічною, антинаціональною владою постатей Федора Вовка та братів Вадима і Данила Щербаківських. Коли ж я йому конфіденційно щиро «скаржилася», що ніде не можу опублікувати статті про цих видатних учених, він оптимістично, далекоглядно відповідав, перефразовуючи відому сентенцію про те, що рукописи не горять: «Все одно пишеть до шухляди, колись таки видадуть».

Повертаючись ретроспективним, мемуарно-дослідницьким поглядом до перших років співпраці з Іваном Бутичем наприкінці 1960-х – початку 1970-х років, видається доцільним згадати про те, що в 1971 р. ми (співробітники ЦДІА у Києві) перебралися в нове одинадцятиповерхове приміщення на вул. Солом'янській, 22, яке будувалося багато років. Декілька місяців ми займалися рутинним, «марудним» (за влучним висловом Василя Доманицького) «вантажним» перевезенням багатотисячних зв'язок, клеїли і підписували «інвентарні» коробки. Було системно здійснено картонування архівних справ (близько 100 тис. коробок), які раніше зберігалися у зв'язках, належно оформлено каталожні шафи. Пил, холод, спершу необжиті, некомфортні, необладнані приміщення... Та молодість й ентузіазм «брали» своє, і ми всі труднощі завзято переборювали, все перемагали! Згодом, творчо послуговуючись джерельними «скарбами» архівних документів, чимало наших співробітників доволі закономірно стали докторами історичних наук, професорами (Валентина Шандра, Оксана Франко, Наталія Яковенко (Фаустова), захистив кандидатську дисертацію Іван Глизь). Здійснилися пророчі, проречисті, «віщі» слова істинного фахівця едиційної археографії Івана Бутича, що, мовляв, таки варто за несприятливих обставин писати «до шухляди», а колись рукописи (чи їх машинописні варіанти) все-таки оприлюднять, за висловом ученого, «якщо зараз нема такої слушної нагоди». Доволі часто на такі «імпрези» як дні народження, іноді на Різдво Христове чи при якійсь іншій святковій нагоді ми (архівісти, колеги подружжя відомих археографів) періодично зустрічалися у дуже привітному, «хлібосольному» помешканні дружнього академічного

сімейства Бутичів, що знаходилося неподалік архіву. Іван Лукич також запрошував своїх друзів, однокурсників, зокрема, доцента кафедри вітчизняної історії Київського університету, кандидата історичних наук Петра Кудлая (1915–1977) та професора Івана Шовкопляса (1921–1997) з дружинами.

З учнів Івана Бутича виразно закарбувалися у пам'яті неординарні постаті історика, архівознавця, археографа, професора Київського університету, доктора історичних наук (з 1994 р.) Андрія Катренка (1938–2018), відомого історика-архівіста, директора ЦДІА у Києві в 1970–1977 рр. та очільника Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва (ЦДАМЛМ) УРСР (1977–1999), уродженця благодатної Черкащини (Канівщини) Миколи Крячка (народ. у 1930 р.), який також був послідовником визнаного джерелознавця, продовжувачем ідей свого неперевершеного вчителя. Іван Лукич близько знався також із видатним мовознавцем, перекладачем, професором Євгеном Кудрицьким (1894–1976) із Житомира, куди ми, до речі, приїжджали в наукових справах і навіть зупинялися у нього вдома.

Практично всі науковці та близьке оточення вченого глибоко поважали самовіддану «людину архівної справи» Івана Бутича, котрому не імпонував зайвий публічний галас і метушливе багатолюддя. Вродою

Начальник науково-видавничого відділу Архівного Управління при Раді Міністрів УРСР І. Л. Бутич (стоїть) під час виступу на спільному засіданні колегії Архівного управління й редколегії журналу «Архіви України», присвяченому 20-річчю журналу. Київ, 1967 р.

ЦДКФФА України ім. Г. С. Пиєничного, од. обл. 0-90512.

був Лукич красивим, привабливим чоловіком, мав особливо виразні, осяйні чорні (карі) очі, духовно «просвітлені» віддзеркаленням великої душі та правдивої людської доброти, які навіть у поважному віці не втратили «живого», променистого, молодечого блиску. Бажаними гостями у надзвичайно гостинній оселі Бутичів під час перебування у Києві були Василь Кук, Ярослав Дашкевич, Орест Мацюк, Марія Вавричин, Ярослав Ісаєвич, перспективний історик Ярослав Федорук (нині – відомий археограф, доктор історичних наук, однокурсник Андрія Франка, з яким підтримує наукові, товариські взаємостосунки) та інші високодостойні (здебільшого) львів'яни, а також видатні представники світової української діаспори Марко Антонович, Богдан Певний та інші знані діячі, переважно археографи, історики.

Перебуваючи вже у Львові (з 1990 р.), ми часто відвідували помешкання Бутичів у Києві. Одного разу (у середині останньої декади ХХ ст.) ми з сином, науковим співробітником відділу франкознавства Інституту Івана Франка НАН України (у м. Львові), кандидатом історичних наук Андрієм Франком (народ. у 1965 р.) (креативним співавтором пропонованого нариса та очевидцем і безпосереднім співучасником багатьох згаданих у цій ювілейній розвідці подій) приїхали на міжнародну наукову конференцію і також зупинилися у помешканні Бутичів. Аж тут приїжджає шановане сімейство з Канади – Марко Антонович із дружиною, і в такому поважному товаристві зав'язалася цікава, конструктивна дискусія. Тоді в Марка Антоновича з'явилися серйозні плани побудувати (відтворити) музей славного діда (провідного українського історика Володимира Антоновича) на тому меморіальному місці Києва, де колись був розташований його будинок на Подолі, зруйнований радянською владою у 1982 р. У відвертій розмові зі мною (Оксаною Франко), в якій брали безпосередню участь Іван Бутич та Андрій Франко, внук харизматичного історика ніяк не міг достеменно пригадати архітектурних особливостей планування будинку, адже він виїхав із родиною з Києва ще малою дитиною (у далекому 1923 р., з тих пір блискавичним метеором промайнув епохальний час – майже століття!). Я (Оксана Франко) кмітливо відповіла, що простішого питання немає, лишень би «знайшлися» відповідні кошти на побудову цієї меморіальної «хати», адже дід Каменяра (нині – Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка – нашого славного близького родича) був збудований якраз за «зодчим» планом оселі Володимира Антоновича, який колись (спершу у листовному «форматі» знайомства ще на початку 1880-х років) запізнався з молодим, талановитим митцем Іваном Франком⁷. До слова, Володимир Антонович відіграв особливу роль і в особистому житті письменника, познайомивши вже знаного львівського літератора з його майбутньою дружиною Ольгою (з Хоружинських). Іванові Франкові дуже сподобався будинок

Володимира Антоновича, і письменник згодом збудував свою оселю за майже ідентичним архітектурним проектом⁸. Але через низку об'єктивних і суб'єктивних обставин здійснитися шляхетним планам Марка Антоновича не судилося...

Іван Лукич, що провадив майже аскетичний, такий собі науково-«спартанський», прагматичний спосіб життя, займався оздоровчою «йогою» (до слова, як і згаданий вище його учень, архівознавець та неперевершений організатор «науково-джерельної справи» Микола Крячок). Варто принагідно зазначити, що Іван Бутич, котрий був інвалідом від народження (перекручені стопи ніг), мав великі опорно-фізіологічні проблеми упродовж всього життя. Його дружина Марія Іванівна була типовою, як тоді красномовно висловлювалися, «порядною львів'янокою»: полюбляла домашній затишок, гарно, вишукано естетично вміла готувати різноманітні смачні страви, особливо печиво. Вона глибоко розуміла високодуховні та скромні житейські потреби і запити «наукоцентричної», сказати б, жертвовної, альтруїстичної, світлої постаті Івана Лукича, завжди толерантно, поблажливо йшла йому на різні поступки, а її щедрий, благородний чоловік ніколи їй не суперечив і нічого для неї не шкодував.

Великий патріот, істинно науковий «подвижник», надзвичайно скромний, простий (у побуті та спілкуванні) Іван Лукич був дуже справедливою, добродесною, принциповою людиною. Джерелознавець мав щире, комунікабельне, доброзичливе, духовно щедру, відкриту людську «натуру». Марія Іванівна Бутич гармонійно, органічно доповнювала, прикрашала життя свого чоловіка, створивши йому такий домашній затишок, який справді «фахово», з естетичним смаком, оригінально, дбайливо, «рафіновано» можуть упорядкувати тільки галичанки: вона полюбляла гарні «олійні» художні «полотна» (у професійному виконанні відомих митців), які їй нагадували рідні бойківські краї, вишивки, кераміку. До слова, я (Оксана Франко) подарувала Бутичам власноруч намальовану художню картину зі складним стереометричним зображенням собору св. Юра у Львові. Кімнати-кабінету Івана Бутича (у доволі просторій, затишній, завжди акуратно прибраній двокімнатній квартирі) була притаманна справді аскетична обстановка, мінімалістський «меблевий інтер'єр»: тут було дбайливо розташовано «стілки» з книгами, його архів, системно «експоновані» довгі ряди виданих часописів.

Щодо з'ясування принципів, теоретичних основ науково-джерелознавчої роботи, то Марія Іванівна глибоко «засвоїла» Бутичеву методологію і науково-практичну методику археографічної роботи, допомагаючи чоловікові у всьому. Вона уклала та розширила («удосконалила») біобібліографію його праць⁹, почала упорядковувати архів¹⁰ (за допомогою його учня, молодого історика Ігоря Тесленка, який зробив попередній опис фонду історика у ЦДІА України у Києві), написала

життєпис ученого, сприяла у виданні вибраної епістолярної спадщини Івана Бутича, зокрема листування з провідними вітчизняними істориками, джерелознавцями Іваном Крип'якевичем, Ярославом Дашкевичем, Миколою Ковальським, сумлінно, послідовно виконала його науковий заповіт¹¹. І хоча Іван Лукич «номінально» (de jure) був тільки кандидатом історичних наук (ще з далекого 1950 р.), насправді ж (de facto), він був, висловлюючись фігурально, істинним (хоч і не дипломованим) академіком, зокрема в археографічній справі це був справжній фахівець джерелознавчої праці (у сенсі всебічного знання підходів і способів щодо її системної організації та у глибинному розумінні застосування текстологічних «механізмів» суто науково-видавничої іпостасі складного процесу її практичного здійснення).

Видається доцільним у цьому контексті акцентувати увагу інтелектуального читача на тому, що дійсний член НТШ (обраний 15 грудня 1992 р. у складі Історичної комісії) Іван Бутич у часи незалежної, суверенної України, вже «на схилі віку» (у 1991–2007 рр.) був провідним науковим співробітником Інституту української археографії АН України (з 1 лютого 1995 р. – Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України), а з 2000 р. був

Засідання секції під час Всеукраїнської наукової конференції «Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань 1917–1921 рр.». 2-й зліва – провідний науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України І. Л. Бутич, неподалік від нього, 4-а зліва – його дружина, історикня-архівстка М. І. Бутич (Лозинська). Київ, 29 жовтня 1997 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. обл. 0-215029.

удостоєний заслуженого обіймання відповідальної посади завідувача відділу історії і теорії археографії та споріднених джерелознавчих наук цієї установи, директором якої в 1991–2013 рр. був його щирий прихильник, визнаний вітчизняний історик-славіст, видатний науковий організатор, член-кореспондент НАН України Павло Сохань (1926–2013).

Варто принагідно згадати про те, що лавреат премії імені М. Грушевського НАН України (1998) Іван Бутич, автор численних ґрунтовних досліджень з архівознавства, історіографії, історичного краєзнавства, історії установ та інших царин історичної науки (зокрема, зі «скомплікованої» козакознавчої тематики), був упорядником та переважно співупорядником (співавтором) низки джерелознавчих праць, збірників документів (окрім деяких вже згаданих вище видань): «Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 рр.: Показчик населених пунктів» (Київ, 1959)¹², «Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.»¹³ (Київ, 1970) (підготував до друку разом з академіком І. Крип'якевичем), «Архів – літопис народу (Київ, 1970)»¹⁴, «Універсали Богдана Хмельницького: 1648–1657» (співупорядник І. Крип'якевич; Київ, 1998)¹⁵, «Михайло Драгоманов. Документи і матеріали: 1841–1994» (з розлогою концептуальною передмовою І. Л. Бутича; Львів, 2001)¹⁶, «Універсали Івана Мазепи : 1687–1709» (Київ; Львів, 2002, кн. 1; Київ; Львів 2006, кн. 2)¹⁷ та ін. Отож, учений, котрий був також ініціатором і співупорядником джерелознавчих збірників про Тараса Шевченка (Київ, 1963)¹⁸, Івана Франка (Київ, 1966)¹⁹, Лесю Українку (Київ, 1971)²⁰, започаткував і розгорнув багатотомну публікацію серії видань «Універсали українських гетьманів. Матеріали до українського дипломатарію» (окрім державотворчих документів щойно згаданих гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, тут подаються також універсали, накази, угоди таких українських очільників як Іван Виговський (1657–1659), Юрій Хмельницький (1660–1662, 1677–1681), Яким Сомко (1660–1663), Павло Тетеря (1663–1665), Іван Брюховецький (1663–1668), Петро Дорошенко (1665–1676), Дем'ян Многогрішний (1668–1672), Михайло Ханенко (1670–1674), Іван Самойлович (1672–1687)²¹ та інших гетьманів, а також генеральної військової старшини і полковників).

Надзвичайно працьовитий, талановитий науковець був відповідальним редактором численних енциклопедичних довідників, зокрема україномовного та російськомовного видань «Київ» (Київ, 1981, вид. 1; 1985–1986, перевид. 2; 1986, перевид. 3) та «Киев» (Київ, 1982), а також автором гасел у різноманітних енциклопедичних публікаціях, наприклад, у збірнику «Українські архівісти: біобібліографічний довідник» (Київ, 1999). Історик був співупорядником (співавтором) науково-допоміжного видання, присвяченого історії, культурі, географії, населеним пунктам і видатним людям Чернігівської області України, що вийшло у світ під назвою «Чернігівщина: Енциклопедичний довідник» (Київ,

1990)²², керував науково-редакційною групою енциклопедичного довідника «Полтавщина» (Київ, 1992)²³. Нагадаємо, що Іван Бутич був також відповідальним редактором науково-джерельної збірки документів і матеріалів із середньовічної історії України «Кременецький земський суд. Опис актових книг» (Київ, 1959, вип. I; 1965, вип. II–III) (загалом ретельно опрацьовано 35 актових книг за 1568–1625 рр.), співупорядником видання «Документы об Освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг.» (Київ, 1965) та інших ґрунтовних археографічних публікацій. Незадовго до смерті Іван Лукич, котрого нагородили почесним званням «Заслужений працівник культури України» (2004), встиг також оприлюднити археографічну працю «Генеральне слідство про маєтності Полтавського полку 1729–1730» (Полтава, 2007)²⁴, в якій ім'я вченого як упорядника видання зафіксоване на його титульних сторінках.

Наприкінці свого життя один із першорядних репрезентантів вітчизняної археографії, відомий шевченкознавець, автор численних концептуальних, фахових, науково-джерельних, історіографічних досліджень у провідних поважних українських часописах («Записки НТШ» та ін.) і спеціалізованих історико-документознавчих журналах («Архіви України» та ін.) та «словникових» статей до різноманітних респектабельних вітчизняних енциклопедій (УРЕ, Шевченківський словник, Радянська енциклопедія історії України, УЛЕ, Український радянський енциклопедичний словник та ін.), Іван Бутич був активним консультантом, діяльним членом головної редакційної колегії фундаментального видання «Михайло Грушевський. Твори: у 50-ти томах»²⁵, яке виходить друком з 2002 р. у львівському видавництві «Світ» (його прізвище промовисто фігурує на титульних обкладинках та форзацах перших чотирьох томів до 2007 р. включно).

Підсумовуючи ювілейно-мемуарний огляд тернистого, достойного життєвого шляху і значної академічної спадщини видатного джерелознавця та акцентуючи увагу на знакових вітчизняних наукових здобутках, які розвинув і «примножив» відомий археограф²⁶, варто особливо наголосити на тому, що, окрім модерного, фундаментального редагування науково-практичного авторитетного журналу з проблем теорії і практики архівної справи «Архіви України» та інших вагомих публікацій, Іван Бутич також фактично, сказати б, продовжив історичну «тяглість» серійного мультитомного видання НТШ «Жерела до історії України-Руси» (за редакцією Михайла Грушевського) вже під новою назвою «Історичні джерела та їх використання» (Київ, 1964–1971)²⁷ (як співзасновник і провідний співредактор цього міжвідомчого збірника; вийшло друком 6 випусків). Отож, було далекосяжно відтворено історичний процес спадкоємного передання особливостей методології та методики упорядкування видань Археографічної комісії Наукового

товариства імені Т. Шевченка у Львові впродовж «золотого віку» його діяльності у 1894–1913 рр. У цей час установу «академічного типу» (з 1897 р.) та згадану комісію (з 1896 р.) очолював Михайло Грушевський (головний друкований орган цієї інституції – журнал «Записки НТШ» історик редагував із 1894 р.), а заступником керівника зазначеного щойно науково-допоміжного, джерелознавчого органу у 1896–1913 рр. був член президії («віділу») Товариства, «директор» філологічної секції НТШ (1898–1901, 1903–1912, з перервами) Іван Франко²⁸.

Солідна, багатогранна наукова спадщина одного з чільних українських джерелознавців, гідного продовжувача славних традицій документалістської школи вітчизняної археографії Володимира Антоновича–Михайла Грушевського та історичної школи Івана Крип'якевича, налічує понад 700 бібліографічних назв (716 позицій). Особистий архів і величезну рідкісну бібліотеку визнаний історик та організатор археографічної науки Іван Бутич заповідав передати державним та поважним суспільно-громадським академічним установам, товариствам, а його науковий сподвижник, духовний «соратник», вірна подруга життя Марія Іванівна сумлінно, неухильно, послідовно, доволі адекватно виконала його настійливі побажання, творчу авторську волю.

Останні роки життя батько Івана Лукича і мати Марії Іванівни доживали віку при них, у Києві. Поховані всі четверо поряд на Берковецькому цвинтарі у Києві (на якому, до слова, упокоївся і мій (Оксани Франко) чоловік – батько мого сина Андрія Франка – інженер Інституту автоматики (з 1993 р. – Державна науково-виробнича корпорація «Київський інститут автоматики») та знаний науковець Дмитро Ульянович Данилюк (1933–2013). Могили упорядковані. Під час перебування у Києві ми (Андрій Франко та Оксана Франко разом з іншими співучасниками життєвого шляху і щирими поціновувачами творчої спадщини відомої «фамілії» вітчизняних археографів) завжди вшановуємо світлу пам'ять про історичне сімейство Бутичів на меморіальному місці їх вічного спочинку.

¹ Документи Богдана Хмельницького. 1648–1657 / АН УРСР. Інститут суспільних наук, Арх. управління при Раді Міністрів УРСР; відп. ред.: Ф. П. Шевченко; упоряд.: І. Крип'якевич, співупоряд.: І. Бутич та ін. Київ: Видавництво АН УРСР, 1961. 740 с.

² Кирило-Мефодіївське товариство : у 3-х т. / у серії «Джерела з історії суспільно-політичного руху на Україні XIX – початку XX ст.» / АН Української РСР. Археогр. комісія, Ін-т історії, Центральний держ. іст. архів України, м. Київ; редкол.: П. С. Сохань (голов. ред.), І. Л. Бутич [та ін.]; упоряд.: М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко. **Т. 1** / упоряд.: І. І. Глизь (голов. упоряд.), М. І. Бутич, О. О. Франко; наук. ред. тому: Г. І. Марахов, В. Г. Сарбей. Київ: Наук. думка, 1990. 542, [2] с.: іл.; **Т. 2** / упоряд.: М. І. Бутич (голов. упо-

ряд.), І. І. Глизь, О. О. Франко; наук. ред. тому: І. Л. Бутич, Ф. П. Шевченко. Київ: Наук. думка, 1990. 692, [2] с.: іл.; Т. 3 / упоряд.: О. О. Франко (голов. упоряд.), М. І. Бутич, І. І. Глизь; наук. ред. тому: Л. З. Гіськова, Г. Я. Сергієнко. Київ: Наук. думка, 1990. 440 с.

³ Кістяківський О. Ф. Щоденник (1874–1885) : у 2-х т. / НАН України. Археогр. комісія, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Центральний держ. іст. архів України, м. Київ, Українська правнича фундація; Т. 1: 1874–1879 /упоряд.: В. С. Шандра (ст. упоряд.), М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко; ред. кол.: І. Л. Бутич (відп. ред.), Л. З. Гіськова, Н. І. Самсоник (відп. секр.), П. С. Сохань, В. С. Шандра. Київ: Наук. думка, 1994. 648 с.; Т. 2: 1880–1885 / упоряд.: В. С. Шандра (ст. упоряд.), М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко; ред. кол.: І. Л. Бутич (відп. ред.), Л. З. Гіськова, Н. І. Самсоник (відп. секр.), П. С. Сохань, В. С. Шандра. Київ: Наук. думка, 1995. 584 с. (Серії: Правнича спадщина; Пам'ятки політично-правової культури України; Мемуари. Щоденники).

⁴ Див.: «Урядовий кур'єр». 1996. 11 липня. № 127–128. С. 14; «Голос України». 1996. 17 липня. № 130 (1380). С. 14; *Шелест Ю.* Іван Бутич та його учена команда // Вечірній Київ. 1996. 14 вересня.

⁵ Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734–1775. Корпус документів / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. іст. архів України, м. Київ; Нац. академія наук України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Археогр. комісія; головна редкол.: П. С. Сохань (гол.), Г. В. Боряк, В. А. Брехуненко, І. Л. Бутич, Д. В. Бурім, Л. З. Гіськова та ін. Т. 1 / упоряд.: Л. З. Гіськова (ст. упоряд.), Д. Л. Автономов, Є. І. Дрозд, Х. Г. Лашенко, А. Ю. Омельченко, О. Г. Полегайлов, В. В. Стафійчук, Л. А. Сухих; наук. ред.: І. Л. Бутич. Київ, 1998. 696 с.; Т. 2 / упоряд.: Л. З. Гіськова, Л. Я. Демченко, Т. Л. Кузик, Л. М. Муравцева, Л. А. Сухих; наук. ред.: І. Л. Бутич. Київ, 2000. 752 с.; Т. 3 / упоряд.: Л. З. Гіськова, Л. Я. Демченко, Т. Л. Кузик та ін.; наук. ред.: І. Л. Бутич. Київ, 2003. 952 с.; Т. 4 / упоряд.: Л. З. Гіськова, Л. Я. Демченко, Т. Л. Кузик, Л. М. Муравцева; наук. ред.: І. Л. Бутич. Київ, 2006. 886 с.; Т. 5 : Реєстр Війська Запорозького Низового 1756 року / упоряд.: Л. З. Гіськова, Л. Я. Демченко, Т. Л. Кузик, Л. М. Муравцева; наук. ред.: І. Л. Бутич. Київ, 2008. 528 с.

⁶ Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ. 1713–1776 / Гол. арх. управління при КМ України, Центр. держ. іст. архів УРСР в м. Києві; Академія наук України, Ін-т укр. археографії; ред. кол.: О. М. Апанович, Л. З. Гіськова, В. С. Оснач, І. Л. Бутич (відп. ред.); упоряд.: Л. З. Гіськова (ст. упорядн.), Л. Я. Демченко. 2-ге вид., допов. і випр. Київ, 1994. 226 с.

⁷ *Франко О. О.* Іван Франко і Володимир Антонович / Оксана Омелянівна Франко // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин : матеріали Міжнар. наук. конф. (Львів, 25–27 верес. 1996 р.) / Держ. ун-т ім. І. Франка, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів: Світ, 1998. С. 834–839.

⁸ *Франко А. Д.* Іван Франко як учений, видавець та організатор української академічної науки в НТШ / Андрій Дмитрович Франко // «Я єсть пролог...» : матеріали Міжнародного наукового конгресу, до 160-річчя від дня народження Івана Франка (Львів, 22–24 вересня 2016 р.): у 2 т. / Мін-во освіти і науки України. Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка; відп. ред.: В. Мель-

ник, М. Жулинський; відп. секр.: С. Пилипчук. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. Т. 1. С. 350–394; *Його ж.* Науково-видавнича діяльність І. Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка // Дослідження з історії України: Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1993. Вип. 29. С. 44–53.

⁹ Іван Лукич Бутич : до 80-річчя від дня народження та 50-ї річниці наукової діяльності: Біобібліографія / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; упоряд. М. Лозинська [Бутич]; ред. Н. Черкаська; авт. вступ. ст. П. Сохань. Київ: [б. в.], 1999. 59 с. (Науково-довідкові видання з історії України; вип. 50); Іван Лукич Бутич (21 вересня 1919–9 травня 2007). Біобібліографія / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наукове товариство ім. Шевченка. Серія І. Бібліографія. Т. 22; упоряд.: М. Бутич; наук. ред.: О. Купчинський, Я. Федорук; вид. 2-ге, допов. і розшир. Київ, 2011. 78 с.

¹⁰ *Бутич М.* Дещо про архів Івана Бутича / Марія Бутич // Український археографічний щорічник. 2009. Вип. 13/14. С. 801–804; *Її ж.* Бутич у спогадах. Про Івана // Пам'ятки України: історія та культура. 2008. № 3. С. 123–128.

¹¹ *Гурич І.* Бутич Іван // Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія / Т. 2 : «Бібл»–«Вес» / укладання НТШ. Київ–Львів–Тернопіль, 2014. С. 435–439; *Його ж.* Іван Бутич – патріарх архівної справи // Архіви України. 2009. № 6. С. 274–279; *Його ж.* Бутич Іван Лукич (1919–2007) // Український археографічний щорічник. Вип. 12. 2008. С. 850–854; *Його ж.* Патріарх української архівістики // Пам'ятки України: історія та культура. 2008. № 3. С. 120–123; *Його ж.* З листування Івана Бутича з Іваном Крип'якевичем // Там само. С. 138–143; Листування Ярослава Дашкевича та Івана Бутича (1960–1986) / упоряд. А. Фелонюк. Львів, 2012. 296 с.; Мицик Ю. З листування Івана Бутича з Миколою Ковальським // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2013. Вип. 12–13. С. 431–446.

¹² Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 рр. : покажчик населених пунктів / Центральний держ. іст. архів УРСР в м. Києві; ред.: І. Л. Бутич; уклад.: Л. А. Попова, К. Г. Ревнивцева. Київ, 1959. 186 с.

¹³ Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. : зб. док. / Арх. упр. при Ради Міністрів УРСР, Центр. держ. іст. архів УРСР у м. Києві, Центр. держ. іст. архів УРСР у м. Львові; упоряд.: І. Л. Бутич та ін.; ред.: І. Л. Бутич, Ф. П. Шевченко. Київ: Наук. думка, 1970. 657, [2] с. : іл.

¹⁴ *Бутич І. Л.* Архів – літопис народу (Матеріали на допомогу лекторові) / ред. кол.: В. К. Самойлов (гол.), Г. Я. Сергієнко (фаховий ред.), М. М. Лишак; відп. за випуск Д. Д. Матюх. Київ: Київська книжкова друкарня № 5, 1970. 20 с. (Українське т-во охорони пам'ятників історії та культури).

¹⁵ Універсали Богдана Хмельницького : 1648–1657 / НАН України. Ін-т історії України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; редкол.: В. Смолій (гол.) [та ін.]; упоряд.: І. Крип'якевич, І. Бутич. Київ: Альтернативи, 1998. 381, [2] с., [16] арк. фото.

¹⁶ Михайло Драгоманов. Документи і матеріали. 1841–1994 / упоряд. Г. Болотова, І. Бутич, Н. Грабова, О. Купчинський [та ін.], з передм. І. Бутича на с. 3–20. Львів, 2001. 733 с.

¹⁷ Універсали Івана Мазепи : 1687–1709 / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наукове товариство імені Шевченка, Центр. держ. іст. архів України / ред. кол.: П. Сохань (гол.),

Г. Боряк, В. Брехуненко, І. Бутич, Д. Бурім, І. Гирич, Я. Дашкевич, О. Купчинський, О. Маврін, Ю. Мицик, О. Музичук, О. Романів, В. Смолій. **Ч. I** / упоряд.: І. Бутич. Київ; Львів: НТШ, 2002. 780 с.: іл.; **Ч. II** / упоряд.: І. Бутич, В. Ринсевич. Київ; Львів: НТШ, 2006. 799 с.

¹⁸ Тарас Шевченко. Документи і матеріали. 1814–1963 / упоряд.: І. Л. Бутич, Я. Р. Дашкевич, Ф. К. Сарана, Г. С. Сизоненко, А. Г. Сісецький, В. С. Скорина; відп. ред.: С. Д. Пількевич. Київ: Держполітвидав УРСР, 1963. 566 с. : 13 л. іл.

¹⁹ Іван Франко: Документи і матеріали. 1856–1965 / Архівне управління при Раді Міністрів УРСР; упоряд.: І. Л. Бутич, Я. Р. Дашкевич, О. А. Купчинський, А. Г. Сісецький; відп. ред.: З. Т. Франко. Київ: Наук. думка, 1966. 543 с.

²⁰ Леся Українка. Документи і матеріали (1871–1970) / Арх. управління при Раді Міністрів УРСР; упоряд.: І. Л. Бутич, Я. Р. Дашкевич, І. М. Калинець та ін.; відп. ред.: С. Д. Пількевич; вступ. ст.: М. Д. Деркач. Київ: Наук. думка, 1971. 487 с. : факсим. 19 л. іл.

²¹ Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наукове товариство ім. Шевченка, Центр. держ. іст. архів України; ред. кол.: П. Сохань (голова), Г. Боряк, В. Брехуненко, І. Бутич (заст. голови), Я. Дашкевич, О. Купчинський, О. Маврін, Ю. Мицик, О. Музичук, О. Романів, В. Смолій, Ю. Шемшученко; упоряд.: І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко; з передм. І. Бутича на с. 7–19. Київ; Львів: Вид. НТШ у Львові, 2004. 1087 с. (Пам'ятки історії України) (у видавничій серії «Універсали українських гетьманів. Матеріали до українського дипломатрію». Серія I).

²² Чернігівщина : енцикл. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. Київ: «Укр. Рад. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. 1005, [2] с.: іл.

²³ Полтавщина : енцикл. довід. / за ред. А. В. Кудрицького; Київ: «Укр. Рад. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. 1022 с., [24] арк. іл.

²⁴ Генеральне слідство про маєтності Полтавського полку 1729–1730 / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; ред. кол.: П. Сохань (відп. ред.), О. А. Білоусько, М. І. Бутич, Ю. В. Волошин, А. М. Киридон, В. О. Мокляк, О. М. Пустовгар, Т. П. Пустовіт, С. А. Соловей, В. С. Шандра; упоряд.: І. Бутич. Полтава: ВАТ «Видавництво «Полтава», 2007. 176 с.

²⁵ Грушевський Михайло Сергійович. Твори : у 50-ти т. / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. **Т. 1** / головна ред. кол.: П. Сохань (гол.), Я. Дашкевич (заст. гол.), І. Гирич (відп. секретар), І. Бутич, М. Жулинський та ін., редкол. тому: П. Сохань, І. Гирич, О. Тодійчук. Львів: Видавництво «Світ», 2002. 592 с.; **Т. 2** / головна ред. кол.: П. Сохань (гол.), Я. Дашкевич (заст. гол.), І. Гирич (відп. секретар), І. Бутич, М. Жулинський та ін., упоряд. та авт. передмови: І. Гирич, С. Панькова (авт. комент.). Львів: Видавництво «Світ», 2005. XXIV, 678 с.; **Т. 3** / головна ред. кол.: П. Сохань, Я. Дашкевич (заст. гол.), І. Гирич (відп. секретар), І. Бутич, М. Жулинський та ін.; упоряд., авт. передмови та комент.: С. Панькова. Львів: Видавництво «Світ», 2005. XVI, 774 с.; **Т. 4**. Кн. 1 / головна ред. кол.: П. Сохань (гол.), Я. Дашкевич (заст. гол.), І. Гирич (відп. секретар), І. Бутич, М. Жулинський та ін., гол. упоряд.: С. Панькова; авт. передмов: В. Верстюк,

С. Панькова; авт. комент.: О. Бойко, С. Панькова. Львів: Видавництво «Світ», 2007. XXIV, 407 с.

²⁶ Ювілей вченого історика-архівіста Івана Бутича // Студії з історії архівної справи та документознавства. 1999. Т. 4. С. 213–224; *Федорук Я.* Людина зі світлим обличчям // Пам'ятки України: історія та культура. 2008. № 3. С. 132–136; *Тесленко І.* Мої спогади про І. Бутича // Там само. С. 136–138; Листування І. Бутича / публ. І. Гирича // Там само. С. 138–143.

²⁷ Історичні джерела та їх використання / АН Української РСР. Інститут історії, Арх. упр. при Раді Міністрів УРСР; ред. кол.: І. Л. Бутич, І. П. Крип'якевич, Ф. П. Шевченко, К. Ф. Март'янов (відп. секр). Київ: Наук. думка, 1964. Вип. 1. 292 с.; 1966. Вип. 2. 288 с.; 1968. Вип. 3 (з передм. І. Л. Бутича, Ф. П. Шевченка на с. 3–4). 298 с.; 1969. Вип. 4. 299 с.; 1970. Вип. 5. 220 с.; 1971. Вип. 6. 211 с.

²⁸ *Фелонюк А.* Археографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові // Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія / Том 1: «А»–«Бібл» / укладання НТШ. Київ–Львів–Тернопіль, 2012. С. 269–275; *Капраль М.* Археографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (Нарис історії діяльності) // Український археографічний щорічник, 1999. Т. 6–7. Вип. 3–4. С. 56–76; *Франко А. Д.* Діяльність Івана Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка / Андрій Дмитрович Франко // Визвольний шлях. Київ; Лондон: Укр. Вид. Спілка ім. Юрія Липи, 2006. Кн. 7–8 (700–701; лип.–серп.). С. 74–91; *Його ж.* Іван Франко як функціонер, науковий продуцент, рецензент, творчий модератор і натхненник літературознавчого дискурсу на засіданнях філологічної секції НТШ // Українське літературознавство. Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. Вип. 80. С. 59–91; *Його ж.* Співпраця М. Грушевського та І. Франка в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка // Михайло Грушевський і Західна Україна. До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті: Доповіді й повідомлення міжнар. наук. конф. (Львів, 26–28 жовт. 1994 р.). Львів: Світ, 1995. С. 35–38.